

Ajankohtaista lainsäädännön kehittämisessä ja Covid-19:een liittyvässä sääntelyssä

Kehitysvamma-alan Oulun ja Kainuun alueen
yhteistyöpäivä 24.11.2020

Lakimies Saara Kokko,
Kehitysvammaisten Tukiliitto

Suomen lainsäädäntö

Ihmis- ja perusoikeudet

- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ([ratifioitu 2016](#))
- YK:n lapsen oikeuksia koskeva sopimus ([ratifioitu 1991](#))
- Suomen perustuslaki ([voimaan 2000](#))

Asiakkaan ja potilaan asemaa koskevat oikeudet

- Yhdenvertaisuuslaki
- Sosiaalihuollon asiakaslaki
- Potilaslaki
- **Valmisteilla uusi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan asemaa ja itsemääräämisoikeutta vahvistava ja perusoikeuksien rajoittamista sääntelevä lakikokonaisuus**

Oikeus saada palveluita ja tukea

Yleislait

- Sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki
- **Asiakasmaksulaki (uudistettavana)**

Erityislait

- Vammaispalvelulaki
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta
- **Valmisteilla uusi vammaispalvelulaki**

Perus- ja ihmisoikeudet

- **Ihmisoikeudet** ovat kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyjä oikeuksia ja **perusoikeudet** Suomen perustuslakiin kirjattuja oikeuksia.
- Oikeudet kuuluvat kaikille ihmisille.
  - Niitä ei voi ottaa pois kunnan päätöksellä.
  - Oikeuksista ei voi luopua edes omalla päätöksellä/suostumuksella.
  - Rajoittamisesta tulee säätää lailla.

YK:n vammaissopimus

Vammaissopimus tuo ihmisoikeusnäkökulman vammaisten ihmisten kohteluun ja palveluihin.

- Ihmisoikeudellisessa mallissa yksilöitä tuetaan, jotta heistä tulee yhteisöidensä aktiivisia kansalaisia.
- Objektiivisesti määriteltyjen tarpeiden täyttämistä mennään kohti subjektiivisten oikeuksien käyttämistä.
- Holhoavasta toimintatavasta vuorovaikutteiseen toimintamalliin, jossa vammaisen ihminen tekee itse päätöksiä.
- Voimaantumisen – kohti yksilön valinnanvapautta, itsenäisyyttä ja osallisuutta (ei vain suojaa, ruokaa, hoitoa)

Samanlainen kohtelu ≠ yhdenvertaisuus

Lakien ja muiden säännösten soveltaminen

- Lakien ja normien järjestys
  - Perustuslaki ja kv. ihmisoikeusvelvoitteet
    - Laki
    - Asetus
    - Ohjeet, suositukset ym.
alempien viranomaisten antamat oikeussäännöt
- Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta
- Lait vahvimmin velvoittava oikeuslähde, niiden esityöt ja ennakkopäätökset myös huomioon.
- Sovellettava asiakkaalle edullisempaa lakia
- Lain vastaisia ohjeita ym. ei saa noudattaa!

Vastuullinen vallankäyttö

- Julkista valtaa käyttävät viranomaiset ja myös yksityiset toimijat silloin, kun valtaa on delegoitu, toimivat virkavastuulla.
- Vallan käyttäjien on tunnettava lainsäädäntö.
  - Tietämättömyyteen ei voi vedota.

Apua ja neuvoja esim. Kehitysvammaisten Tukiliiton lakineuvonnasta lakineuvonta@tukiliitto.fi sekä www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/

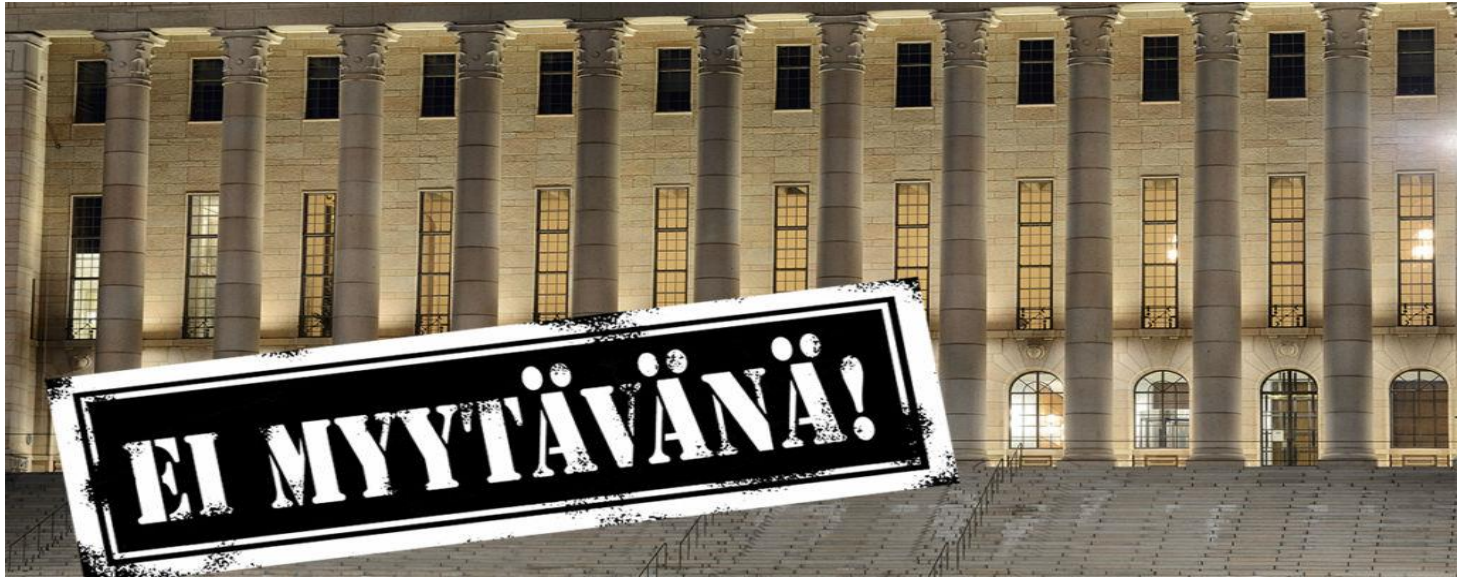

Kuinka luen lakia?

- **Laki on aina kokonaisuus!**
- **Soveltamisala** kertoo, ketä laki koskee.
- **Lain tarkoitus** on kaiken perusta.
- **Määritelmät** kertovat, mitä sanat tarkoittavat juuri tässä laissa.

- Ei myytävänä -kansalaisaloite hylättiin edellisessä eduskunnassa, mutta tietyin lausumin, joiden toteuttamiseksi mm. asetettiin STM:n osallisuustyöryhmä tehtävänäan ehdottaa lainsäädäntömuutoksia edistämään vammaisen asiakkaan osallisuutta ja oikeusturvaa hänen palveluistaan päätettäessä ja niitä järjestettäessä (käytännössä työryhmä työstää lähinnä VPL 1 lukua).
- Vammaislainsäädännön uudistus, itsemääräämisoikeuslainsäädäntö ja työelämäosallisuutta koskeva lainsäädäntö ovat virkamiesvalmistelussa.
- Asiakasmaksulain osittaisuudistus on eduskunnan käsiteltävänä.
- Sote-uudistuksen ja siihen liittyvän lainsäädännön (mm. uudistettu VPL) on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2023.
- Sotu-uudistusta valmistelee parlamentaarinen komitea.

Jatkovalmistelun pohjana oleva vammaispalvelulakiehdotus

- Vammaisjärjestöt olivat pääsääntöisesti ehdotukseen tyytyväisiä: **peruslähtökohdat kunnossa** (turvattaisiin tarve- ja asiakaslähtöiset palvelut edelleen pääosin maksuttomina subjektiivisina oikeuksina, keskiössä yhdenvertaisuus, osallisuus ja itsemääräämisoikeus)
- Kehitysvammanäkökulmasta tärkeitä asioita: **asumisen palvelut** ensisijaisesti itse valittuun asuntoon ja asuinpaikkaan sekä myös lievemmin kehitysvammaisille henkilöille, joilla on välttämätön ja toistuva tarve avulle tai tuelle asumisessa, **valmennus ja tuki** (sis. myös päätöksenteon tuki ja kuntouttava varhaiskasvatus), **lyhytaikainen huolenpito, lapsia koskevat pykälät** esim. asumisesta
- Haasteita: henkilökohtaisen avun **voimavararajaus** (tiukentumassa?), **valituslupamenettely** myös subjektiivisina oikeuksina turvattujen palveluiden osalta, **rajapinnat** muuhun lainsäädäntöön: minne/miten hebu-sääntely, kilpailutusten lopettaminen, työtoiminta...?
- Pienempiä viilaustarpeita joissain säännöksissä ja perusteluissa (esim. HA/puolesta työnantajana toimiminen sekä kuljetuspalvelut)
- Huoli mahdollisista säästötavoitteista

Voimassaolevaa lainsäädäntöä tulee noudattaa

- Käytännössä on noussut esiin lakimuutosten ”ennakointia” (esim. jätetään EHO:t tekemättä) → kuitenkin niin kauan kunnes uusi lainsäädäntö astuu voimaan korvaten aiemmat säädökset, noudatettava voimassa olevia säännöksiä: vammaispalvelu- ja kehitysvammalakeja sekä esim. sosiaalihuoltolakia
  - Uudessa laissa voi olla myös siirtymäaikoja
  - Yleislain ensisijaisuus, MUTTA asiakkaan edun ensisijaisuus käytännössä usein johtaa erityisemmän lain soveltamiseen
  - Lain noudattaminen edellyttää yleensä myös sen tulkintaa koskevan oikeuskäytännön selvittämistä ja huomioimista
- Haasteita myös liittyen lakien ”ylitulkiintaan”, esim. oletettu pakko kilpailuttaa (vaikka voidaan valita muut tavat järjestää palveluita), tietosuoja-asiat

Muuta ajankohtaista

- **Varhaiskasvatuksen** tuesta ei ole vielääkään säädetty ja **perusopetuksen** tukea koskevien säännösten toimeenpanossa on isoja puutteita
- **Kelan** palveluissa ja etuuksissa (mm. kuntoutus, tulkkauspalvelut, toimeentulotuki) on haasteita
- Taksilainsäädännön uudistus ja säästöpyrkimykset ovat aiheuttaneet ongelmia erilaisissa **kuljetuksissa**
- **Pankkitunnusten** saanti ja sähköinen asiointi on usein vaikeaa
- Valtakunnalliset **apuvälineiden** luovutusperusteet on päivitetty yksilölliset tarpeet paremmin huomioivaan suuntaan
- **Omaishoidon vapaissa** lakimuutoksesta huolimatta ongelmia
- Sosiaalihuollon **valvonnan** riittävyys?
- Uudistettu **yhdenvertaisuuslaki** alkaa vaikuttaa
- YK:n **vammaissopimuksen uusi toimeenpano-ohjelma** on valmisteilla, samoin kuin ennen muuta YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuva **kansallinen lapsistrategia** ja sen 1. toimeenpanosuunnitelma
- **Koronatilanteen** ja sen jälkiseuraamusten vaikutus palveluiden tarpeeseen ja saamiseen sekä lainsäädäntöön?

Covid-19-tilanteeseen liittyvä keskeinen sote-lainsäädäntö

- Valmiuslaki käyttöön vain poikkeustilanteessa
- Sosiaali- ja terveydenhuollossa toimitaan normaalin lainsäädännön alla, esim. tartuntatautilaki, vammaislainsäädäntö, terveydenhuoltolaki jne. sekä myös esim. tietosuojaa ja yksityisyydensuojaa koskeva sääntely
- Palvelut tulee järjestää voimassa olevan lainsäädännön puitteissa, eikä niitä koskevaa järjestämistä vastausta ole mitenkään kavennettu
- Palveluiden järjestämisen tavoissa huomioitava erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden, esim. Covid-19-riskiryhmäläisten, suojelu (joustavasti yksilöllisiä tapoja ryhmämuotoisten rinnalle, etämahdollisuuksia käyttöön ym.) sekä poikkeusajan kuormituksen johdosta aiheutuneisiin ja aiheutuviin palvelutarpeisiin vastaaminen
- Ohjeita ja neuvontaa mm. AVI:t ja valtakunnallisesti THL sekä STM (ks. esim. [THL:n koronasivut sote-ammattilaisille](#))

Tartuntatautilaki (1227/2016)

- Tarkoituksena ehkäistä tartuntatauteja ja niiden leviämistä sekä niistä ihmisille ja yhteiskunnalle aiheutuvia haittoja. (1 §)
- Tartuntatautien torjunnan yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Ministeriö vastaa valtakunnallisesta terveydenhuollon häiriötilanteisiin tai niiden uhkaan varautumisesta ja näiden tilanteiden johtamisesta. Tartuntatautien torjunnan kansallisena asiantuntijalaitoksena toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (7 §)
- THL tukee STM:ää ja AVI:en torjuntatyötä, ylläpitää valtakunnallisia epidemiologisia seurantajärjestelmiä sekä ohjaa ja tukee torjuntatyötä kunnissa, sairaanhoitopiirien kuntayhtymissä ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköissä.

Laajaan tartunnanvaaraan liittyvät toimenpiteet 58 §

- Kunnan tartuntatautien torjunnasta vastaava toimielin voi päättää toimialueellaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden, oppilaitosten, päiväkotien, asuntojen ja vastaavien tilojen sulkemisesta sekä yleisten kokousten tai yleisötilaisuuksien kieltämisestä.
  - Edellytyksenä on lisäksi, että toimenpide on välttämätön yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen estämiseksi.
- Aluehallintovirasto voi tehdä alueellaan vastaavat päätökset silloin, kun ne ovat tarpeen usean kunnan alueella.
- Päätökset tehdään enimmillään 1 kk ajaksi, peruttava heti, kun tartunnan vaaraa ei ole.
- Toimenpiteiden paikallisuus tartuntatautiL:n lähtökohtana.

TartuntatautiL:n mukainen karanteeni ja eristys 60 § 63 §

- Mahdollisia vain virkasuhteisen tartuntatautilääkärin päätöksellä tilanteessa, jossa on perusteltu epäily altistumisesta / sairastumisesta.
- Karanteeni ja eristäminen on tartuntatautilain 68 §:n mukaan toteutettava siten, että henkilön oikeuksia ei tarpeettomasti rajoiteta.
  - Henkilöllä on oikeus pitää yhteyttä toimintayksikön ulkopuolelle tavalla, joka ei aiheuta tartuntavaaraa muille. Tartuntatautilain esitöissä korostetaan, että yhteydenpito läheisiin sekä terveydentilan mahdollistama liikunta ovat karanteenin ja eristämisen aikana tärkeitä ([HE 13/2016 vp](#), s. 57).
- **Tartuntatautilain esitöiden perusteella on tärkeää varmistaa, että esimerkiksi oireettomat karanteenissa olevat asukkaat voivat liikkua ja esimerkiksi ulkoilla terveysturvallisuusnäkökohdat huomioiden.**

Hoitoon liittyvien infektioiden torjunta 17 §

Terveydenhuollon ja sosiaalihuollon **toimintayksikön on torjuttava suunnitelmallisesti hoitoon liittyviä infektioita.**

Toimintayksikön johtajan on **seurattava tartuntatautien** ja lääkkeille erittäin vastustuskykyisten mikrobien **esiintymistä ja huolehdittava tartunnan torjunnasta.** Toimintayksikön on **huolehdittava potilaiden, asiakkaiden ja henkilökunnan tarkoituksenmukaisesta suojauksesta ja sijoittamisesta** sekä mikrobilääkkeiden asianmukaisesta käytöstä.

Toimintayksikön johtajan on käytettävä apunaan tartuntatautien torjuntaan perehtyneitä terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja sovitettava toimintansa yhteen kunnan tai kuntayhtymän toteuttamien toimien sekä valtakunnallisten hoitoon liittyvien infektioiden torjuntaohjelmien kanssa.

→ Pykälässä tai sen perusteluissa ei nimenomaisesti mainita vierailukieltoja tai tämän kaltaisia toimenpiteitä. 17 §:n perusteluissa mainitaan mm.:

- Hygieniasta huolehtiminen
- Erityisesti käsihygienian toteutumisesta huolehtiminen
- Tarkoituksenmukainen suojavälineiden käyttö

Helsingin HAO 20/0756/2

- ”Tartuntatautilain 17 § koskee hoitoon liittyvien infektioiden torjuntaa terveydenhuollon ja sosiaalihuollon toimintayksiköissä. **Säännöksessä ei nimenomaisesti aseteta laitoksen johtajalle mahdollisuutta asettaa toimintayksikköä koskevaa vierailukieltoa.** Henkilön **perusoikeuksiin puuttuvista torjuntatoimista**, jollaiseksi vierailukielto on katsottava, on Suomen **perustuslain** 2 §:n 3 momentin mukaisen lainalaisuusvaatimuksen sekä perusoikeusrajoituksia koskevan täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusten **johdosta säänneltävä laissa tarkasti.** Hallinto-oikeus huomauttaa, että tartuntatautilaissa on nimenomaiset säännökset yleisvaaralliseen tartuntatautiin sairastuneen tai sairastuneeksi epäillyn henkilön karanteeniin asettamisesta, eristämisestä ja hänen tapaamisensa rajoittamisesta, ja mainitussa laissa on myös erikseen säädetty kunnan tartuntataudeista vastaavan toimielimen mahdollisuudesta päättää sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikön sulkemisesta. Hallinto-oikeus toteaa, että **tartuntatautilain 17 §:n nojalla ei siten voida oikeudellisesti sitovalla tavalla asettaa vierailukieltoa toimintayksikköön.** Asiaa ei tule arvioida toisin siitä syystä, että sosiaali- ja terveysministeriö oli antanut edeltävästi asiaa koskevia ohjeita.”

Kokemuksia vierailujen rajoittamisesta pandemia-ajalta

- Pandemian alussa välttämättä tarvittavat ammattilaisetkaan, kuten henkilökohtaiset avustajat, eivät päässeet yksiköihin.
- Lisäksi on ilmennyt lakiin perustumatonta ”karanteeniin” tai ”eristykseen” asettamista esimerkiksi lapsuudenkodissa vierailemisen jälkeen siten, että asukas joutuu olemaan yksikössä vain omassa huoneessaan.
- Asukkaalle on saatettu myös ilmoittaa, että mikäli hän lähtee vierailemaan esimerkiksi lapsuudenkotiinsa, hän ei enää pääse takaisin yksikköön.
- Yleisten vierailukieltojen lisäksi vierailuja on rajoitettu esimerkiksi ajallisesti.
- Yhteisten tilojen käytön rajaaminen.
  - Asukas maksaa vuokraa myös yhteisten tilojen käytöstä -> mahdollinen peruste vuokran alentamiselle?
- **Huom:** kun henkilö ei asu asumisyksikössä, vaan vaikkapa tuetusti omassa asunnossaan, esim. kunnan vammaispalvelut eivät voi puuttua hänen liikkumiseensa.
- **Huom:** myöskään kehitysvammalain 3 a luvun rajoitustoimien käyttö ei voi perustua tartuntataudin leviämisen estämiseen, koska laki ei mahdollista tätä.
- Käytännöissä on ilmennyt paljon vaihtelua ja epäselvyyksiä.

Yhteenveto vierailujen rajoittamisesta

- Toimintayksikön johtaja voi tartuntatautiL:n 17 §:n nojalla antaa **suosituksen vierailujen välttämistä**, jonka tarkoituksena on rajoittaa omaisten ja muiden ulkopuolisten henkilöiden vapaata pääsyä yksikköön.
  - Perusteena tartuntataudin torjuminen ja asiakkaiden suojaaminen
- Nämä **suositukset eivät ole oikeudelliselta luonteeltaan sitovia** niin, että niiden perusteella voitaisiin esimerkiksi viranomaisen pakkotoimin estää henkilöä pääsemästä yksikköön.
- **Suositukset eivät myöskään voi olla kategorisia**, vaan niiden on mahdollistettava tapauskohtainen harkinta.
- Suositusten antamisessa tulee noudattaa **hallinnon suhteellisuusperiaatetta**.
- Vierailuja koskevilla suosituksilla **ei voida missään tapauksessa rajoittaa asiakkaan oikeutta** liikkua yksikköön tai sieltä pois.
  - Myöskään ammattilaisten pääsyä yksiköihin ei tule rajoittaa (tai edes suosittaa tätä)
- **Vierailuja koskevan ohjeen oikeudellisen luonteen (ei velvoittava) on käytävä asiakkaalle ilmi.**

THL:n ohjeet vierailujen turvallisuudesta toteuttamisesta (1/2)

- THL:n ohjeet vierailujen turvalliseen toteuttamiseen:
  - Vierailulle voi tulla 1-3 läheistä kerrallaan.
  - Tapaamisesta sovitaan etukäteen. Läheiselle annetaan hyvät ohjeet turvalliseen vierailuun esimerkiksi puhelimitse ennen kuin hän tulee asukkaan luo.
  - Vierailulle tullaan vain terveenä ja oireettomana.
  - Läheinen huolehtii käsihygieniasta ja käyttää tapaamisen ajan kirurgista suunenäsuojusta.

THL:n ohjeet vierailujen turvallisesta toteuttamisesta (2/2)

- Henkilökunta opastaa ja auttaa läheistä käsihygienian toteuttamisessa sekä suojainten käytössä, jos se on tarpeen.
- Läheinen pitää 1-2 metrin turvavälin muihin asukkaisiin ja henkilökuntaan
- Läheinen ei turhaan liikuskele yhteisissä tiloissa, vaan menee suoraan asukkaan omaan huoneeseen.
- Henkilökunta ohjeistaa läheistä soittamaan tarvittaessa apua puhelimella tai asukkaan hälytysrannekkeella.
- Toimintayksikön johtaja vastaa siitä, että vierailut toteutetaan turvallisesti. Vierailulle ei välttämättä voi aina tulla. Kriittisesti sairaiden ja saattohoidossa olevien henkilöiden luona pitää kuitenkin aina voida vierailla, kunhan noudatetaan yllä mainittuja ohjeita.

Tartuntatautilakia ollaan muuttamassa

- Vierailusuosituksen antamisesta ei edelleenkään olla säädetä nimenomaisesti, sääntelyä ilmeisesti kuitenkin valmistellaan.
- 68 §:ää ehdotetaan täsmennettäväksi seuraavasti: karanteeni ja eristäminen on toteutettava mm. ympärivuorokautisia asumispalveluja tarjoavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä siten, että henkilöllä on oikeus pitää yhteyttä karanteeni- tai eristämipaikan ulkopuolelle tavalla, joka ei aiheuta tartuntavaaraa muille.
- **Lähtökohtana tulisi olla se, että asumisyksikössä asuvalla palvelunkäyttäjällä on sama vapaus ja oikeus sosiaalisiin suhteisiin ja kotirauhaan kuin kotona asuvilla ihmisillä.**

Covid-19 ja lainsäädäntö: lisätietoja Tukiliiton nettisivuilta ja lakineuvonnasta

Tukiliitto päivittää [Koronakysymyksiä: lakimies vastaa -sivua](#), jonne kootaan keskeisiä kysymyksiä ja vastauksia koronaliitännäisistä aiheista, jotka nousevat lakineuvontatyössämme esiin.

Kysymyksiä voi lähettää osoitteeseen lakineuvonta@tukiliitto.fi.

Kiitos!

www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/

lakineuvonta@tukiliitto.fi